

Dobbeltbrakteaten

Guldbrakteater er altid værdsatte fund: smukke smykkeskiver i guld fra ca. 450-550, hvoraf størstedelen er præget med motiver hentet direkte fra den tidlige nordiske mytologi. De har med deres religiøse billedverden en særlig glans over sig, som sammen med deres relative sjældenhed gør dem til en nærmest mytisk genstandsgruppe. I Gudme-området lå der fra ca. 200-700 e.Kr. en af Danmarks rigeste bebyggelser.¹ Herfra kendes et stort antal guldbrakteater, og det i en sådan grad og sammensætning, at området er foreslået som muligt arnested for brakteaternes opståen. Og i slutningen af 2016 landede et nyt brakteatfund på et

skrivebord på Svendborg Museum. Finderen var Johnny Lander, der havde gjort fundet under en dektektofsøgning af en mark syd for Gudme. Fundet var en dobbeltbrakteat; en sjælden type, som tilmed aldrig tidligere er fundet i Gudme-området, endsige på Fyn.

Brakteater er cirkulære guldplader, der blev båret som smykker og amuletter om halsen. Teknisk set er deres væsentligste kendetegn, at de kun har én billedside, modsat mønter og medaljoner, der er præget på begge sider. Tit er guldpladen så tynd, at man kan se motivet mere eller mindre tydeligt på bagsiden. Brakteater er en udpræget sydskan-

For- og bagside af dobbeltbrakteaten fra Gudme. Diameter: 1,4 cm. Foto: Morten Axboe.

dinavisk fundgruppe. Den tætteste koncentration findes i Danmark og i det sydlige Norge og Sverige, og herfra har de bredt sig til England og sydpå helt til Ungarn. Dobbeltbrakteater består af to brakteater, der er loddet sammen ryg mod ryg. De er meget sjældne: Vi kender i alt omkring 1060 brakteater, og kun 11 af dem er dobbeltbrakteater. En er fundet på Gotland og en i Vestsverige, mens resten stammer fra Danmark

Dobbeltbrakteaten fra Gudme er præget med det samme motiv på begge sider. De to plader har været indrammet med en dobbeltsnoet perletråd af guld, hvoraf kun en del endnu sidder tilbage. Det er en relativt sjælden form; de fleste brakteater har kun en enkelt perletråd som rand. Oprindeligt har der også siddet en øsken til bæresnoen. Dobbeltbrakteaten hører med sin diameter på kun 1,5 cm og en vægt på knap 1 g til i den lille ende af skalaen. Normalt ligger diameteren på brakteater på omkring 3-4 cm, mens der er fundet pragteksemplarer med en diameter på helt op til 12 cm.

Brakteaterne er inspireret af romerske mønter og medaljoner, der viser kejserens portræt i profil.² Dobbeltbrakteaten ligger tæt på forbillederne, og den må høre til de ældre brakteater. Vi ser et stiliseret mandsansigt, der ser mod venstre. I håret markerer en række perler det kejserlige diadem, der afsluttes med de karakteristiske båndender i nakken. På overkroppen er kappens folder angivet, og på højre skulder bærer han det runde spænde - kejserfiblen - der var et kejserligt værdighedstegn ligesom diademmet.

Foran og bagved hovedet er der en slags indskrift ligesom på de romerske mønter, men desværre kan den ikke tolkes; det er hverken runer eller romerske bogstaver, men noget midt imellem.³ Indskrifter er ikke usædvanlige på brakteater, og der er store variationer i udformningen. Nogle har runer eller efterligninger af dem, andre har mere eller mindre vellykkede efterligninger af romerske bogstaver, og nogle gange optræder de to skriftformer på samme brakteat. Tilsvarende er der stor variation i indholdet. Nogle runeindskrifter er formfuldendte og forståelige, mens andre er mere

kryptiske. For enkelte 'romerske' indskrifter kan man gennemskue forbilledet, men en meget stor del af begge typer indskrifter virker på os som rent volapyk - efterligninger af skrift, som guldsmeden ikke kunne forstå. Det er også tilfældet for dobbeltbrakteaten fra Gudme.

Det er ikke til at vide, hvorfor man valgte at lave en dobbeltbrakteat. Måske er det for at følge forbilledet, de romerske mønter; vi er jo på et tidligt stadium i brakteaternes udvikling, hvor man stadig eksperimenterede. Man kan også have syntes, at den tynde guldplade var for skrøbelig til at stå alene. De fleste af dobbeltbrakteaterne er præget med det samme stempel på for- og bagside ligesom Gudme-brakteaten. Men der er undtagelser, hvor de to sider er forskellige, og man kan overveje, om motiverne så skal supplere hinanden. Det er i hvert fald en mulighed på dobbeltbrakteaten fra Trollhättan i Vestsverige. På forsiden ser vi guden Tyr, der står med hånden i Fenrisulvens gab. Han mistede hånden, da det lykkedes at binde utysket, men til gengæld fik guderne udskudt Ragnarok på ubestemt tid. På bagsiden ser man nogle mere slangelignende uhyrer. Hentyder de til, at Fenrisulven og Midgårdsormen var søskende?

Dobbeltbrakteatens opdukken i Gudme er ikke overraskende. Fra ca. 150 e.Kr. ser vi de første tegn på, at et rigt fyrstedømme er ved at opstå her. Ved Lundeberg lå der en international handelsplads, og i Gudme opstod en efter datidens forhold ganske stor bebyggelse med en fyrstehal. Her residerede fyrsten, der kontrollerede området omkring Lundeberg og Gudme. Økonomisk var hans magt bl.a. baseret på den handel, der foregik i Lundeberg. Og det var netop via denne handel, man var så fortrolig med de romerske mønter, der var forlæg for brakteaterne. For til Lundeberg flød en lind strøm af metaller fra det romerske rige, herunder talrige sølv- og guldmønter. Dem smeltede man om til genstande, der passede ind i den lokale, germanske mode.

Men fyrstens magt var ikke alene baseret på økonomi. Fyrsten spillede også en religiøs rolle, og med stor sandsynlighed lå hans status i en relation til guderne. Måske stammede han endda di-

Dobbeltbrakteaten fra Trollhättan, Sverige.

Foto: Historiska Museet Sverige.

rekte fra dem? Det er i hvert fald værd at bemærke, at stednavnet Gudme betyder »Gudernes hjem«. Fyrstens forbindelse til guderne blev formidlet til samtiden i form af ritualer og udvalgte genstandsgrupper med særlige billedmotiver, der alene var forbeholdt eliten.

Brakteaterne kan have spillet en rolle i denne sammenhæng. Deres motiver udviklede sig ganske hurtigt fra de simple ansigtsprofiler til langt mere komplicerede motiver, der med forskellige kombinationer af gudfigurer og symboler fortæller historier fra den nordiske mytologi, som er genkendelige selv for os i dag. Motiverne kredser især om Odins rolle som shaman og som gudernes hersker, om Tyr og Fenrisulven og om myten om Balders død. Til slut bliver brakteaternes ikonografi så stileret, at man skal være ekspert for at kunne udskille de elementer, der fortæller en større historie. Men for datidens mennesker kan de have været nemt genkendelige.

At Odin fylder så stor en rolle i brakteaternes billedverden er ikke tilfældigt. Som gudernes her-

sker var han en gud forbeholdt høvdinge, fyrster og konger. Brakteaterne blev dermed et af elitens midler til at vise deres forbindelse til guderne og til at legitimere deres magt. Det er derfor heller ikke kun ukritisk efterligning af de romerske mønter, der ligger bag mandsprofilen på dobbeltbrakteaten fra Gudme.

Motivet går igen på talrige brakteater og er ligesom de romerske mønter en blanding af det fyrstelige og det guddommelige. Det er Odin, der er afbildet på brakteaten, og han fremstilles med de samme værdighedstegn som den romerske kejser, der jo selv var guddommelig: diadem og kappen med den runde kejsersfibula. De bliver hurtigt suppleret med nordiske detaljer: langt hår, som hos frankerne var forbeholdt kongeslægten; et fuglehoved i panden eller som afslutning på frisuren, som kan være en henvisning til Odins evne til at skifte skikkelse; og et punkt eller en streg ud fra munden som symbol på hans magiske ånde. De optræder allerede tidligt i brakteaternes udvikling og viser, hvordan man skabte sine egne symboler til

Brakteatskatten fra 1982.
Foto: Lennart Larsen, Nationalmuseet.

at fremmane en længere, bagvedliggende historie for beskueren. På andre brakteater er billedsiden mere detaljeret. Her ses fx Odin med en hest, som han puster ind i øret eller stryger ned over halsen; Odins livgivende pust og helbredende berøring, der redder Balders dødeligt sårede hest.

De folk, der skabte brakteaterne, udviklede hurtigt en rig og detaljeret billedverden, hvor også små detaljer var fulde af mening. De må fra starten have haft et solidt religiøst grundlag, som de kunne bygge på og videreudvikle, og de har evnet at bruge det til at fremhæve Odins magt og gennem den også legitimere de jordiske herskeres rolle.⁴

Dobbeltbrakteaten passer på smukkeste vis ind i denne fortælling, også fordi den er fundet midt i datidens største skandinaviske rigdomscenter, hvor religion og ritualer var med til at definere og legitimere samfundsstrukturen og Gudmefyrstens rolle. Endnu er den unik på Fyn, og når man tager dobbeltbrakteaternes sjældenhed i betragtning, skal man nok ikke regne med, at der ligger mange andre i den fynske muld og venter på at blive fanget af en metaldetektors søgesignal. Men man har da lov at håbe...

MORTEN AXBOE OG MARIE VANG POSSELT

Brakteat fra Fyn, der viser Odin med diadem og langt, flettet hår i færd med helbrede Balders sårede hest. Runerne siger bl.a. »Den Høje«, et af Odins mange navne. Foto: Lennart Larsen, Nationalmuseet.

1. Henrik Thrane 1993: Guld, guder og godtfolk.
2. Morten Axboe: Odin og den romerske kejser. *Skalk* 1990/4 s. 18-27.
3. Tak til Lisbeth Imer (København) og Klaus Düwel (Göttingen), som har kommenteret indskriften på dobbeltbrakteaten.
4. Morten Axboe 2005: Guld og guder. I: Ragnarok. Odins Verden. Red. Torsten Capelle og Christian Fischer. s. 41-56.